

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU CURRICULUM**

PROGRAME ȘCOLARE PENTRU CICLUL SUPERIOR AL LICEULUI

LIMBA ȘI LITERATURA RROMANI

CLASA A XII-A¹

Aprobat prin Ordinul ministrului

Nr. 5959 / 22.12.2006

București, 2006

---

¹ Se aplică și la clasa a XIII-a, ciclul superior al liceului, filiera tehnologică, ruta progresivă de calificare profesională.

NOTĂ DE PREZENTARE

Disciplina *Limba și literatura maternă* are un rol deosebit de important în formarea personalității elevilor, în formarea unor deprinderi și abilități necesare pentru a corespunde cerințelor societății și economiei bazate pe cunoaștere și pentru a le facilita accesul post-școlar la învățare pe toată durata vieții. Achiziția, actualizarea continuă și ridicarea nivelului de cunoaștere, de deprinderi și de competențe sunt considerate o condiție preliminară de dezvoltare a tuturor cetățenilor în scopul participării acestora la societatea învățării, de la cetățenia activă la integrarea pe piața muncii (cf. *European Report on Quality Indicators of Lifelong Learning-Fifteen Quality Indicators*, 2002; Comisia Europeană, Olivier de Schutter, Notis Nebessis, John Paterson, *La gouvernance dans l'Union européenne*, 2001).

Studiul limbii și literaturii rrome are o contribuție esențială la formarea unei personalități autonome a elevilor, capabile de discernământ și de spirit critic, apte să-și argumenteze propriile opțiuni, dotate cu sensibilitate estetică, având conștiința propriei identități culturale și manifestând interes pentru varietatea formelor de expresie artistică.

Programele pentru clasele a XI-a și a XII-a sunt unitare din punctul de vedere al competențelor generale, al setului de valori și atitudini urmărite pentru acest segment de școlaritate și al principiului de organizare a conținuturilor pe durata celor doi ani de studiu. Programa este structurată pe aceleași domenii de conținut incluse în programele pentru clasele a IX-a, a X-a și a XI-a, respectiv: „Limbă și comunicare“ și „Literatură“.

Finalitățile disciplinei se reflectă nemijlocit în competențele generale și în setul de valori și atitudini enunțate în prezenta programă, din care derivă întreaga structură curriculară (competențe specifice, conținuturi ale învățării, sugestii metodologice).

Continuitatea față de programele anterioare de limba și literatura rromani (pentru învățământ primar, gimnazial și ciclul inferior al liceului) este asigurată prin paradigma comunicativ-funcțională a disciplinei. Aceasta presupune studiul integrat al limbii, al comunicării și al literaturii în vederea consolidării competențelor de comunicare orală și scrisă și a deprinderilor de lectură (capacitatea de a înțelege și interpreta textele, de a fi un cititor competent și autonom, capacitatea de a înțelege dintr-o perspectivă personală viziunea despre lume, despre condiția umană sau despre artă, exprimată în textele studiate).

Specificul acestui segment de școlaritate poate fi configurat în trei dimensiuni: *valorificarea achizițiilor lingvistice anterioare* în producerea și în receptarea textelor/sistematizarea achizițiilor lingvistice (la filiera vocațională); *focalizarea pe formarea deprinderilor și a competențelor de documentare ale elevilor*; *formarea competențelor de lectură ale cititorului avizat*, capabil să sintetizeze trăsăturile definitorii ale unei epoci culturale / ale unui curent cultural sau literar și capabil să contextualizeze, să încadreze într-un context cultural larg textele studiate, să identifice apropierea dintre un text literar și curentele / doctrinele estetice la care poate fi raportat sau particularitățile care-l individualizează în raport cu acestea. În clasele gimnaziale și în ciclul inferior al liceului, textele literare au fost studiate preponderent din perspectivă structurală.

Programele pentru clasele a XI-a și a XII-a sunt structurate pe principiul cronologic al fenomenului literar / cultural. Astfel, programele cuprind momentele majore ale literaturii rrome din România, dar și din alte țări, renunțându-se la inserarea autorilor nerromi din literatura universală. Programa pentru clasa a XI-a va cuprinde, din perspectiva literaturii, cât mai mulți autori rromi din România sau și nerromi, urmând ca în clasa a XII-a să se parcurgă doar creații ale autorilor rromi din întreaga lume, evident, din aceeași perspectivă cronologică.

Trăsăturile programei de limba și literatura rromani pentru clasele a XI-a și a XII-a sunt următoarele :

- urmărirea unui set unitar și coerent de finalități ale studiului disciplinei pe parcursul ciclului superior al liceului, în continuitatea celor anterioare, din gimnaziu și din ciclul inferior al liceului;
- adoptarea unui model didactic coerent, în cadrul căruia să apară evidentă deplasarea accentului de pe simpla achiziționare de cunoștințe pe formarea de competențe și atitudini, cu valențe ulterioare de actualizare și de extindere;
- diversificarea strategiilor, a ofertelor și a situațiilor de învățare și adaptarea acestora la grupul-țintă;
- echilibrarea ponderii acordate în studiu variantei scrise și celei orale;
- îmbinarea echilibrată a proceselor de receptare și de producere a mesajului;

- adoptarea unei perspective consecvent comunicative, conform căreia accentul este pus pe aspectele concrete ale utilizării limbii;
- structurarea conținuturilor din domeniul literaturii conform principiului cronologic ;
- abordarea diferențiată și diversă a epocilor / curentelor indicate în programă prin: texte literare pentru studiul aprofundat, studii de caz, curente literare sau culturale, dezbateri ;
- abordarea integrată a domeniilor disciplinei: textul literar studiat sau temele propuse din domeniul literaturii devin nuclee care generează discutarea unor probleme de limbă (fonetică, vocabular, morfologie, sintaxă) sau exersarea / practicarea comunicării (orale și scrise).

În baza art. 24 din Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 5718/ 22.12.2005, privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru ciclul superior al liceului, în cazul învățământului în limbile minorităților naționale, la clasele a XI-a și a XII-a disciplina limba și literatura maternă beneficiază de același statut și aceleași alocări orare ca și disciplina limba și literatura română, respectiv:

- în trunchiul comun (TC) – trei ore pe săptămână, la toate profilurile și specializările;
- în curriculumul diferențiat (CD) – 1 oră pe săptămână, la:
  - filiera teoretică, profil umanist, specializarea filologie (în clasele a XI-a și a XII-a);
  - filiera vocațională, profil pedagogic, specializarea învățător-educatoare (numai în clasa a XI-a).

Luând în considerare nevoile educaționale ale elevilor cărora li se adresează (filiera vocațională, profil umanist, specializarea filologie), prezenta programă școlară propune, pentru curriculum diferențiat, o ofertă de învățare **cu accent pe domeniul literatură – CD tip A*** –, ale cărei conținuturi sunt marcate în programă prin asterisc (*).

COMPETENȚE GENERALE

1. Utilizarea corectă și adecvată a limbii rromani în diferite situații de comunicare
2. Comprehensiunea și interpretarea textelor
3. Raportarea la context a textelor studiate prin trimiteri la epocă sau la curente culturale / literare
4. Argumentarea orală sau în scris a unor opinii în diverse situații de comunicare
5. Integrarea culturii rromani în context național și universal

VALORI ȘI ATITUDINI

- Cultivarea interesului pentru lectură și a plăcerii de a citi, a gustului estetic în domeniul literaturii
- Stimularea gândirii autonome, reflexive și critice în raport cu diversele mesaje receptate
- Formarea unor reprezentări culturale privind evoluția și valorile literaturii rrome
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de comunicare și a încrederii în propriile abilități de comunicare
- Abordarea flexibilă și tolerantă a opiniilor și a argumentelor celorlalți
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de limba maternă și recunoașterea rolului acesteia pentru dezvoltarea personală și îmbogățirea orizontului cultural
- Dezvoltarea interesului față de comunicarea interculturală

COMPETENȚE SPECIFICE ȘI CONȚINUTURI ASOCIATE ACESTORA

1. Utilizarea corectă și adecvată a limbii rromani în diferite situații de comunicare

Competențe specifice	Conținuturi: trunchi comun (TC) și curriculum diferențiat (CD)	
	TC	CD tip A*
1.1. Aplicarea cunoștințelor de limbă în receptarea mesajelor orale și scrise	Achizițiile din anii anteriori de studiu în domeniul limbii și vocabularului	*Sistematizarea cunoștințelor de limbă și vocabular din perspectiva decodării, în comunicare, a mesajelor
1.2. Utilizarea achizițiilor lingvistice, cu accent pe aspecte normative	Norma literară, variante libere, variante ortoepice, variante ortografice, variante morfologice	*Reluarea și sistematizarea aspectelor din punct de vedere fonetic, morfologic și al vocabularului
1.3. Folosirea adecvată a strategiilor de comunicare orală în monolog și dialog pentru eficientizarea comunicării	Ascultarea activă, exprimarea opiniei, conversație, dezbateri, monolog informativ și argumentativ, prezentarea orală a rezultatelor unor documentări	*Prezentarea unor cărți, articole *Susținerea sau prezentarea unui eseu elaborat după o temă dată
1.4. Utilizarea adecvată a tehnicilor de redactare	Modalități de indicare a bibliografiei, normele citării Analiză, comentariu, sinteză, paralelă, eseu structurat și nestructurat	*Norme de redactare, alineatul tradițional și alineat modern, tehnici de citare. Recenzia, cronica unui eveniment cultural (film, vernisaj pictură, sculptură etc.)

2. Comprehensiunea și interpretarea textelor

Competențe specifice	Conținuturi: trunchi comun (TC) și curriculum diferențiat (CD)	
	TC	CD tip A*
2.1. Adecvarea strategiilor de lectură la specificul textelor literare studiate, în vederea înțelegerii și interpretării personalizate	Lectură-înțelegere (înțelegerea globală a textului, analiza unor elemente ce pot conduce la o mai bună înțelegere a textului); chei de lectură (titlu, personaj, simbol central) Texte de bază din literatura universală	*2 texte de bază în plus, care conservă elemente lingvistice și culturale rromane
2.2. Compararea unor viziuni diferite despre lume, despre condiția umană sau despre artă reflectate în texte literare și/sau nonliterare din literatura universală	Viziunea despre lume, teme și motive, concepții despre artă. Literatură (limbajul literaturii)	*Diversitatea temelor în operele scriitorilor rromani din literatura universală (Studiu de caz)
2.3. Compararea propriilor interpretări ale textelor studiate cu altele, realizate de colegi sau de critici literari sau istorici	Lectura critică, lectura creativă	Jurnal de lectură Prezentarea de recenzii și dezbateri asupra acestora

3. Raportarea la context a textelor studiate prin trimiteri la epocă sau la curente culturale / literare

Competențe specifice	Conținuturi: trunchi comun (TC) și curriculum diferențiat (CD)	
	TC	CD tip A*
3.1. Analiza relațiilor dintre o operă studiată și contextul cultural în care a apărut	Curente culturale, context istoric, social-politic, etc. Referate, proiecte, studii de caz	*Referate și dezbateri privind dovezi ale contextului istorico-cultural în care scriitorii romei au contribuit la dezvoltarea literaturii universale
3.2. Integrarea cunoștințelor privind limba și literatura romă într-o viziune coerentă asupra fenomenului cultural rom	Perioade ale culturii rome	Prezentarea unor cărți de istoria literaturii rome
3.3. Analizarea unor legături existente între literatura romă universală și literatura romă din România	Curente literare rome în context universal	Texte din literatura romă universală cu raportare la textele rome din România
3.4. Selectarea tehnicilor de documentare și cercetare a temelor	Fișe de lucru, materiale documentare	Căutarea primară de referințe și texte literare

4. Argumentarea orală sau în scris a unor opinii în diverse situații de comunicare

Competențe specifice	Conținuturi: trunchi comun (TC) și curriculum diferențiat (CD)	
	TC	CD tip A*
4.1. Adecvarea tehnicilor și strategiilor argumentative la diverse situații de comunicare	Eseu argumentativ, dezbateri	Structuri și tehnici argumentative din punct de vedere logic în ceea ce privește coerența textului
4.2. Formularea unor judecăți proprii prin compararea și evaluarea diferitelor argumente	Interpretări și judecăți de valoare exprimate în critica și istoria literară	Selectarea de texte și dezbateri asupra acestora

5. Integrarea culturii romane în contextul național și universal

Competențe specifice	Conținuturi: trunchi comun (TC) și curriculum diferențiat (CD)	
	TC	CD tip A*
5.1. Analiza elementelor specifice de cultură și civilizație romă întâlnite în literatura romă universală	Elemente privind obiceiuri și tradiții ale etniei Elemente specifice datorate perioadelor de asuprire sau robie	Tipuri de elemente specifice culturii și civilizației rome universale; Modalități de prezentare a diferitelor elemente culturale rome
5.2. Prezentarea formelor actuale de manifestare a culturii romane universale	Personalități culturale ale etniei rome din lume Forme de manifestare a culturii romane prin creații literare, muzică, dans, arte etc.	Proiecte ce vizează manifestări culturale semnificative în context universal

RECOMANDĂRI PRIVIND CONȚINUTURILE ÎNVĂȚĂRII

Conținuturile învățării sunt grupate în două domenii: **I. Literatură, II. Limbă și comunicare.**

În domeniul **Literatură**, în clasa a XII-a se urmărește familiarizarea elevilor cu: principalele tipuri de texte literare din literatura rromă universală, noțiuni și tehnici de analiză și interpretare a textelor, contextualizarea de opere literare, studii de caz cu rolul de a ușura înțelegerea textelor studiate și de a-i sprijini pe elevi în formarea unei viziuni de ansamblu asupra literaturii universale rrome.

Conținuturile propuse permit profesorilor și autorilor de manuale să identifice cele mai bune soluții pentru o organizare eficientă a demersului didactic.

În clasa a XII-a vor fi studiați, la alegere, scriitori rromi din diferite țări, în funcție de posibilitățile de obținere a textelor, de către autorii manualelor și de către profesori, parcurgându-se 10 -12 texte de bază.

Se vor realiza 2 studii de caz și 2 dezbateri.

Profesorii/autorii vor selecta textele pe care le consideră potrivite cerințelor formulate. În alegerea textelor se va ține seama de următoarele criterii generale: *accesibilitate* în raport cu nivelul de dezvoltare intelectuală și de cultură generală a elevilor; *atractivitate, valoare, varietatea autorilor selectați, volumul de lecturi propuse* pe parcursul anului școlar, în raport cu numărul de ore pe săptămână.

Programa de clasa a XII-a se dedică studiului literaturii universale rrome.

I. CONȚINUTURI DIN DOMENIUL LITERATURII UNIVERSALE RROME

Autorii de manuale, cât și profesorii sunt liberi să abordeze creații ale unor autori rromi deja familiari elevilor din clasele anterioare, precum și ale altora nementionați în programa școlară.

În măsura posibilităților, este recomandat să se acorde o atenție deosebită studierii integrale a unor texte, fapt ce nu exclude fragmentarea unor texte de mari dimensiuni, ca romane sau nuvele.

Totodată, profesorii și autorii de manuale au libertatea de a folosi un număr mai mare de texte propuse pentru a fi studiate, recomandând elevilor ca lectură suplimentară scrieri din literatura universală rromă, cu traduceri de pasaje sau capitole în limba rromani.

Pentru clasa a XII-a recomandăm următoarele opere:

- **Santino Spinelli** – „Gili rromani”;
- **Choli Daróczy József** – „Maškar le shiba dukades”;
- **Rajko Duric** – „Rrom rodel than tela’o kham”;
- **Ali Krasnići** – „Dev!a, ker man kir”, „Jaga”;
- **Elena Lackova** – „Rromane paramisa”;
- **Leksa Manuš** – „Baxtalo drom”;
- **Bari Karoly** – „Șerpișorul roșu ca focul”;
- **Jovan Nikolić** – „Cikne rjatune dilja”, „Durdevdan”;
- **Slobodan Berberski** – „Kote”;
- **Menyhert Lakatos** – „Căruța Casandrei”;
- **Philomena Franz** – „Între iubire și ură”.

Pornind de la autorii rromi prezentați, profesorii vor alege acele conținuturi potrivite din domeniul „limbă și comunicare”, conform recomandărilor programei.

Pentru studiile de caz se vor alege din următoarele teme propuse: „**Literatura populară a rromilor și sintilor**”, „**Literatura rromilor în Ungaria**”, „**Literatura rromilor în Iugoslavia și în statele succesoare**”, „**Literatura rromilor în Polonia și Austria**”. De asemenea pentru realizarea studiilor de caz se pot folosi opere ale scriitorilor: **Menyhert Lakatos, Bari Karoly, Attila Balogh, Bronisława Wajs Papusza, Teresa Mirga, Ceija Stojka, Karl Stojka, Rajko Duric, Ali Krasnic, Borislav Harvat, Jovan Nikolić.**

II. CONȚINUTURI DIN DOMENIUL LIMBĂ RRROMANI ȘI COMUNICARE ÎN LIMBA RRROMANI

Studiul limbii rromani are ca obiectiv deprinderea elevilor de a folosi limba rromani corect, adecvat și eficient în producerea și receptarea mesajelor orale și scrise.

Conținuturile vor fi abordate în ordinea aleasă de autorii de manuale sau de profesori, aceștia integrându-le acolo unde consideră că au eficiență didactică. Este recomandată utilizarea ca texte-suport pentru studiul limbii a celor selectate pentru domeniul Literatură, în vederea stabilirii de corelații între diferite discipline de studiu, având ca obiectiv principal folosirea limbajului.

1. Se vor avea în vedere aspectele normative:

- uzul diversificat al limbii rromani literare;
- variante literare libere;
- aspecte evolutive ale normei literare;
- registre stilistice;
- neologisme împrumutate sau formate în interiorul limbii;
- variante ortografice, ortoepice și morfologice.

2. Se vor actualiza achizițiile anterioare, care pot sprijini înțelegerea și interpretarea textelor literare studiate

- denotație și conotație;
- sensurile cuvintelor în diferite contexte;
- expresivitatea unor structuri morfologice și/sau sintactice;
- figuri de stil și procedee de expresivitate;
- fonetică, vocabular, morfologie;
- sintaxă.

3. Comunicarea orală și scrisă:

Elementul cel mai important al acestui domeniu este cel privitor la tehnicile de documentare. Conținuturile deja parcurse în anii anteriori de studiu, vor fi reluate și exersate în contexte noi:

- tehnici de documentare pentru realizarea investigațiilor și a proiectelor, având ca obiect studiul de caz sau dezbateră;
- eseul liber și structurat;
- structuri discursive în texte literare;
- tehnici ale argumentării;
- prezentarea rezultatelor unei cercetări sau documentări;
- strategii folosite în situații de monolog sau dialog.

SUGESTII METODOLOGICE

Cadrelle didactice vor avea ca reper nevoile reale ale elevilor, adaptându-și demersurile didactice în raport cu acestea. Disciplina „**Limba și literatura rromani**” va urmări centrarea procesului învățării pe activitatea elevilor. De aceea este necesar să se pună accent pe activități de tip formativ și performativ, ce presupun implicare și interacțiune în rezolvarea diferitelor sarcini de învățare concrete. În activitatea la clasă, profesorii vor respecta programa școlară și vor utiliza manualele ca instrumente de lucru flexibile și adaptabile cerințelor grupului de elevi cu care lucrează.

Problemele de limbă vor fi abordate în directă legătură cu textele studiate, astfel încât elevii să înțeleagă rolul acestora în comunicare, urmărindu-se dacă aceștia integrează în mod corect achizițiile lingvistice în propria exprimare.

Diversificarea metodelor și a tipurilor de evaluare va spori eficiența învățării. Se recomandă folosirea tuturor tipurilor de evaluare pe parcursul activităților didactice. În vederea motivării elevilor se recomandă utilizarea de metode și instrumente complementare de evaluare ca: observarea sistematică a cunoștințelor, portofoliul, autoevaluarea, proiectul, investigația.

Studierea literaturii rrome universale implică, pe lângă cunoașterea unor repere ale fenomenului cultural rrom din România, formarea unei priviri de ansamblu asupra literaturii. Prin studierea unor texte din literatura universală rromă, elevii își vor exersa gândirea critică și autonomă, își vor dezvolta competențele de comunicare și lectură.